

Levensverhaal van Emma Schachmann

Hier aan de Statensingel 154-A woonde vanaf maart 1935 en tijdens de Duitse bezetting het echtpaar Schachmann-Bettmann. Eerst op huisnummer 154-B, om later naar beneden te verhuizen naar nummer 154-A.

Emma Bettmann werd geboren op 26 september 1878 in het Duitse Nürnberg. Ze trouwde op 11 augustus 1904 in Nürnberg met de koopman **Nathan Schachmann**, die in 1878 geboren was in het Poolse Schmiegel. Een jaar na hun huwelijk woont het echtpaar in het Duitse Magdeburg, waar op 26 mei 1905 hun enige zoon Theodor ter wereld komt.

Emma, Nathan en Theodor schrijven zich op 27 juni 1933 in bij de Maastrichtse Burgerlijke Stand op het adres: Kleine Staat 9. Gedrieën komen ze vanuit het Duitse Grünhain in de Deelstaat Saksen nabij de Tsjechische grens.¹ Hun komst heeft alles te maken met het Joods-zijn en het aan de macht komen van de Duitse nazi's.

In juli 1933 een maand na hun inschrijving in Maastricht, schrijft Theodor zijn textielbedrijf -- een winkel in kousen, sokken en tricotage -- in bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken. De bedrijfsnaam die hij kiest is: "Kousen uit de Eerste Hand". Het is ook gevestigd aan de Kleine Staat 9. Zelf wonen ze boven de winkel.²

Zoon Theodor verlooft zich op 13 oktober 1935 met de Valkenburgse boekhoudster Erna Benedik. Een kleine zes maanden later, op 15 april 1936, trouwen zij in Valkenburg-Houthem en in hetzelfde jaar vestigen ze zich aan de Willemstraat 14 te Heerlen. In november 1939 verhuizen zij echter naar de Achillesstraat 80-I in Amsterdam, waar Theodor weer een winkel opent.

Ze zullen zo'n 2 ½ jaar in Amsterdam wonen, want op 15 juli 1942 worden Theodor en Erna gearresteerd. Ze worden gedeporteerd naar Kamp Westerbork en op maandag 28 september 1942 met het 23^e transport naar het vernietigingskamp Auschwitz vervoerd, samen met 1.708 Joden. Direct na aankomst op 30 september 1942 zijn ze vermoord. Erna en zeven van haar andere familieleden staan vermeld op de gedenksteen op de Algemene begraafplaats te Valkenburg.

Moeder Emma, woont al die tijd in Maastricht. Haar man Nathan Schachmann was op 26 september 1938 overleden en op de Joodse begraafplaats aan de Tongerseweg begraven.³ Hij was 64 jaar oud.

Op 14 februari 1941 meldt zij zich bij de Maastrichtse Burgerlijke Stand in het kader van de Duitse Verordening 6/1941, waarin staat: '[...] *Degene die geheel of gedeeltelijk van Joodschen bloede zijn en hun verblijfplaats hebben in het bezette Nederlandsche gebied, moeten aangemeld worden.*' Deze verordening verplicht alle Joden in Nederland om zich te melden bij de Burgerlijke Stand voor registratie.

Emma wordt in het Maastrichtse "Joods Repertorium en Legesregister" ingeschreven onder nummer 161 en betaalt hiervoor één gulden. Ze betaalt deze gulden ook voor haar bovenbuurman Erich Tobias, voor wie we hier zojuist ook een steentje hebben geplaatst. Het papieren bewijsje hiervoor krijgt Emma op 28 februari 1941 en haar persoonsbewijs wordt later op 9 oktober 1941 voorzien van twee zwarte gestempelde J's. Haar inschrijving wordt door de gemeente Maastricht op 17 maart 1941 doorgestuurd naar de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters in Den Haag en naar de *Zentralstelle für jüdische Auswanderung* in Amsterdam; het *Judenprotokoll*. Emma is nu landelijk ingeschreven als "Voljood" en bekend bij SD.⁴

Op 3 oktober 1942 melden Pelser en Van Keulen van de *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg* zich bij de woning van Emma om de inventaris van de woning op te maken. Bij vorige deportaties werd pas geïnventariseerd ná de deportatie, maar nu gaan ze bijna een half jaar vóór haar vertrek uit Maastricht de inventaris al opnemen. Emma's inboedel wordt geschat op

FL.150,=. In de beschrijving staat dat het pand eigendom is van de NSB'er J.H.A. Candel, waar Emma nu bij huurt.⁵

4^e en laatste deportatie

Ten behoeve van de 4^e en laatste deportatie maakt de politie op verzoek van de Maastrichtse burgemeester op 28 januari 1943 drie afzonderlijke lijsten. Hierop staan 9 kinderen onder de 14 jaar, 32 vrouwen, 26 mannen en 22 woningen vermeld. Emma staat op de vrouwenlijst.

Het hoofd van de Nederlandse en Duitse politie, de Duitse SS'er Rauter, beveelt dat op 10 april 1943 op grond van de Duitse Verordening 1/1943 "*Joden het verblijf in de provincies Friesland, Drenthe, Groningen, Overijssel, Gelderland, Limburg, Noordbrabant en Zeeland is verboden. Joden, die zich op het ogenblik in de genoemde provincies ophouden, moeten zich naar het kamp Vught begeven.*"

Alleen de gemengd gehuwden, Wehrmacht-gesperrden (Joden die werken voor het Duitse leger) en degenen waar een statusonderzoek naar loopt mogen achterblijven. Een statusonderzoek is een onderzoek naar de Joodse afstamming, het zogenaamde Calmeyer-onderzoek.

De Joodsche Raden in de provinciesteden - dus ook Maastricht - worden opgeheven en voor Maastricht blijft er slechts één vertegenwoordiger achter om de belangen te behartigen.⁶

De laatst legale Joden in Maastricht gaan op eigen gelegenheid naar Vught. Ze moeten bij het verlaten van de woning hun huissleutel bij de gemeentepolitie afgeven en alles thuis achterlaten. Ze mogen alleen lijfgoederen, een deken en enkele waardevolle spullen meenemen. Op 12 april 1943 vraagt de politie-president van Eindhoven aan de Maastrichtse commissaris van politie per telex om [...] '*mij onverwijld [te] worden medegedeeld of verwijdering van joden uit uw gemeente regelmatig is verlopen, dan wel of zich stoornissen of moeilijkheden hebben voorgedaan.*'⁷ De Maastrichtse commissaris van politie stuurt een telegram terug: '*de verwijdering van joden uit de gemeente Maastricht regelmatig is verlopen. Zieke en niet vervoerbare joden zijn met toestemming van de Sicherheitspolizei alhier achtergebleven.*'⁸ Door leden van de NSDAP en de politie worden weer inventarislijsten opgemaakt en de woningen verzegeld.⁹

Op de lijst van de Joodsche Raad voor Maastricht van 10 april 1943 staat vermeld dat Emma Schachmann-Bettmann dan woont aan de Jodenstraat 14, in dezelfde woning als Georg Herz.¹⁰ In Maastricht worden alleenstaande Joden door de Joodsche Raad voor Maastricht in woningen bij elkaar geplaatst, dit in opdracht van de SD. In de Jodenstraat 14 hebben Emma en Georg een slaapkamer en keuken. De slaapkamer heeft zij als woon- slaapkamer ingericht. Het ledikant van George staat in de keuken. De inventarislijst van Emma en Georg is een opsomming van hun summiere bezittingen.

Emma en Georg zijn op eigen gelegenheid, zoals iedereen tijdens de laatste deportatie van april 1943, naar Kamp Vught afgereisd, waar ze op 8 april bij binnenkomst zijn gearresteerd. Een maand later, op zaterdag 8 mei 1943, wordt Emma gedeporteerd naar Kamp Westerbork waar zij de volgende dag wordt ingeschreven en ondergebracht in Barak 60.

Op dinsdag 11 mei 1943 gaat Emma met het 33^e transport samen met 1.438 Joden naar het vernietigingskamp Sobibor. Na aankomst op 14 mei 1943 worden direct 1.242 mensen, waaronder Emma vermoord; zij is dan 71 jaar. De niet voor de gaskamers geselecteerde Joden worden later vermoord.

George Herz wordt op woensdag 5 april 1944 gedeporteerd naar het concentratiekamp Theresienstadt waar hij op 18 december 1944 is vermoord. Voor hem en zijn gezin liggen struikelstenen aan de Heerderweg 41.

¹ RHCLGAMGemeentepolitie20.108D127 vreemdelingenregister

² Kamer van Koophandel Maastricht Het Handelsregister in de afgelopen week. "Limburgsch dagblad". Heerlen, 24-07-1933, p. 5. Geraadpleegd op Delpher op 30-12-2022, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010929932:mpeg21:p005>

³ <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L926-6CX5?i=526&wc=2K85-Q4V%3A343131001%2C1078221501&cc=2026214>

⁴ RHCLGAMGemeenteMaastricht20.007Tinv.126

⁵ https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&miadt=0&mizig=310&miview=tbl&milang=nl&micols=1&misort=last_mod%7Cdesc&mip3=levin&mip1=alfred nummer 236

⁶ Bart van der Boom, De politiek van het kleinste kwaad, Boom 2022, pagina 208

⁷ RHCLGAMGemeentepolitie20.108A1739 telexbericht 269

⁸ RHCLGAMGemeentepolitie20.108A1739 regeringstelegram

⁹ Gemeente Maastricht 20.007C doos1207

¹⁰ RHCLGAMGemeentepolitie20.108A1739 lijst Joodsche Raad voor Maastricht